

Gross, Radosław

Formowanie Powszechnej Organizacji 'Służba Polsce' na terenie województwa olsztyńskiego w 1948 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 123-135

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Radosław Gross

FORMOWANIE POWSZECHNEJ ORGANIZACJI „SŁUŻBA POLSCE” NA TERENIE WOJEWÓDZTWA OLSZTYŃSKIEGO W 1948 ROKU

Ważnym zadaniem postawionym sobie przez władze polskie w okresie stalinowskim było objęcie młodych ludzi oddziaływaniem organizacji całkowicie kontrolowanych, powszechnych i masowych. Tworząc je, władza zamierzała zwiększyć kontrolę nad młodzieżą, poddać ją procesowi indoktrynacji, przedłużyć oddziaływanie ideologiczne również na czas pozaszkolny. Takimi organizacjami były w Polsce Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (PO „SP”) oraz Związek Młodzieży Polskiej (ZMP). Organizacje tego typu powstawały po wojnie także w innych państwach „demokracji ludowej”, tzn. w tej części Europy, którą w wyniku działań wojennych zajęły wojska Armii Czerwonej¹.

Młodych ludzi, traktowanych przez komunistów jako liczna armia darmowych robotników, początkowo zamierzano wykorzystać przy odbudowie kraju po zniszczeniach wojennych (plan 3-letni) i pracach rolnych w majątkach Państwowych Nieruchomości Ziemijskich (od 1949 r. w PGR-ach). Później planowano włączyć ich w industrializację kraju (plan 6-letni)².

Cele gospodarcze nie były jedynymi, jakie władze stawiały przed młodzieżą. Plan 6-letni nie ograniczał się bowiem wyłącznie do zasadniczych przeobrażeń gospodarczych kraju, ważnym jego zadaniem było stworzenie w Polsce podwalin pod nowy, komunistyczny ustrój, nazywany przez ówczesną propagandę socjalizmem. Władze komunistyczne miały świadomość, że młodzi ludzie mogą nie włączyć się bez przymusu w przeprowadzane przez nie zmiany, a entuzjazm, spontaniczność i dobrowolność wysiłku mają swoje granice. Obawiano się też, że elementy te mogły okazać się niewystarczające i nietrwałe wobec ogromu trudu, jakiemu musieli sprostać młodzi ludzie pracujący w niezwykle ciężkich warunkach. Z kolei sprzeciwiając się, młodzież mogła wyrazić swą dezaprobatę wobec rządzących. Stąd decyzja o ustawowym obowiązku pracy młodzieży połączonym ze szkoleniem polityczno-ideologicznym. Wobec narastającej tzw. zimnej wojny dużą wagę przywiązywano do przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego młodzieży. Młodzi ludzie mieli więc stanowić swego rodzaju armię terenową, którą w razie konieczności (np. wojny) można by rzucić do walki³. Wszechobecna indoktrynacja, której ich poddawano, miała sprawić, że byliby oni „żołnierzami rewolucji”, tj. wojownikami oddanymi władzy i tworzonemu przez nią systemowi, których można byłoby użyć zarówno przeciwko wrogowi zewnętrznemu, jak i wewnętrznemu.

¹ Por. R. Solski, *Organizacje młodzieżowe krajów socjalistycznych*, Warszawa 1978.

² Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), zespół: Komitet Centralny PZPR, sygn. 237/V-327, k. 8, Założenia Powszechniej Organizacji „Służba Polsce”.

³ AAN, zespół: Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej, sygn. 295/V-6, k. 127–131, Uzasadnienie dekretu o Naczelnej Radzie Młodzieżowej i Powszechniej Organizacji Przeposobienia Wojskowego i Pracy Młodzieży „Służba Polsce”.

25 lutego 1948 r. sejm przyjął ustawę⁴ powołującą Powszechną Organizację „Służba Polsce”⁵. Miała ona spełniać trzy podstawowe zadania: uczestniczyć w wychowaniu młodego pokolenia, włączyć się w proces przebudowy gospodarczej państwa oraz w dobie napiętych stosunków międzynarodowych „zimnej wojny” szkolić młodzież wojskowo i fizycznie⁶. Powołanie powszechnej organizacji miało też przyspieszyć zjednoczenie organizacji młodzieżowych⁷.

Ciekawie przedstawia się próba przeanalizowania, w jaki sposób zamiary i wytyczne ówczesnych władz rozmięły się z możliwościami organizacyjnymi podczas formowania „Służby Polsce” w pierwszych miesiącach jej funkcjonowania w 1948 r. Warto też prześledzić, na jakie trudności napotymano w terenie⁸ i jak proza życia już na samym początku funkcjonowania organizacji wery-

⁴ Ustawa z dnia 25 II 1948 r. o powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży oraz organizacji spraw kultury fizycznej i sportu (dalej: ustawa z 25 II 1948 r.), Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: DzURP), 1948, nr 12, poz. 90.

⁵ W literaturze PO „SP” poświęcono zaledwie trzy prace: J. Hellwig, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce”*, Warszawa 1977; K. Lesiakowski, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” (1948–1955). Powstanie, działalność, likwidacja*, t. 1–2, Łódź 2008; L.S. Szuba, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” jako narzędzie pracy i indoktrynacji młodzieży w latach 1948–1955*, Lublin 2006. Ukazało się także kilka artykułów: K. Lesiakowski, *Laicyzacja młodzieży w hufcach i brygadach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” (1948–1953)*, Dzieje Najnowsze, 2006, nr 2, ss. 55–80; idem, *Werbunek młodzieży do brygad Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” (1948–1955)*, Dzieje Najnowsze, 2004, nr 2, ss. 155–174; idem, *Powstanie Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w 1948 r. Z polityki stalinowskiej wobec młodzieży polskiej*, Przegląd Nauk Historycznych, 2002, nr 1, ss. 123–144; idem, *Zajścia uliczne z udziałem junaków „Służby Polsce” w Szczecinie 1 sierpnia 1948 r.*, Teki Archiwalne, 2000, t. 5, ss. 197–206; P. Pityński, *Nastroje junaków w brygadach Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” na Dolnym Śląsku w latach 1948–1955*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 1997, nr 3/4, ss. 395–402; C. Płaza, *Formowanie Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” na terenie województwa rzeszowskiego*, „Rocznik Przemyski”, 1990, T. 27, ss. 183–198; L. Szuba, *Działalność Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w latach 1948–1956*, w: *Niezależny Ruch Młodzieżowy w Polsce po drugiej wojnie światowej (1945–2001)*, pod red. R. Sudzyńskiego, Toruń 2005, ss. 11–35; idem, *Pierwsze lata działalności Powszechnej Organizacji Służba Polsce*, Czas Nowożytny, 2003, t. XIV, ss. 177–203. Przed 1989 r. ukazały się ponadto: K. Danił, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” 1948–1955*, Wojskowy Przegląd Historyczny, R. XXIX, 1984, nr 1, ss. 81–111; J. Michnowska, *Powstanie i działalność Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” na Dolnym Śląsku w latach 1948–1955*, Rozprawy Naukowe AWF, Wrocław, 1981, 16, ss. 51–154; J. Śmiałowski, *Początki łódzkiej Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”*, Rocznik Łódzki, 1981, t. XXX, ss. 27–41.

⁶ Pewne rozwiązania dotyczące przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego młodzieży (różniące się od powojennych koncepcji władz komunistycznych) przyjęto w Polsce już w okresie międzywojennym. Stworzony aparat – Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, w terenie urzędy okręgowe – podporządkowano Ministerstwu Spraw Wojskowych. Przysposobienie wojskowe i wychowanie fizyczne nie były w tym okresie w pełni zunifikowane i obowiązkowe. Szerzej zob. M. Jabłonowski, *Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w opiniach Józefa Piłsudskiego 1926–1935 (wybrane zagadnienia)*, Echa Przeszłości, 2005, t. VI, ss. 107–118; J. Kęsik, *Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918–1939*, Wrocław 1998; K. Pindel, *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995.

⁷ Kiedy zapadała decyzja o utworzeniu organizacji (połowa 1947 r.) oficjalnie działały cztery młodzieżówki związane z partiami tzw. Bloku Demokratycznego. Z PPR związany był Związek Walki Młodych (ZWM), z PPS – Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (OM TUR), z SD – Związek Młodzieży Demokratycznej (ZMD). Wyjątek stanowił Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (ZMW RP „Wici”), który do wyborów sejmowych 1947 r. był związany z PSL. Od kwietnia 1947 r. władze związku zostały opanowane przez zwolenników związania go z tzw. Blokiem Demokratycznym. Próba zjednoczenia tych organizacji spotykała się w 1947 r. z oporem wielu działaczy ZMW RP „Wici” oraz OM TUR.

⁸ Na temat działalności PO „SP” w województwie olsztyńskim ukazał się dotychczas ten sam tekst w dwóch różnych publikacjach, które powstały z okazji okrągłych rocznic utworzenia ZMP, zob. G. Okoński, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” na Warmii i Mazurach*, w: *Ruch młodzieżowy na Warmii i Mazurach 1945–1957. Materiały na sesję. Kikity 1–2 grudnia 1978*, Olsztyn 1978; idem, *Powszechna Organizacja „Służba Polsce” na Warmii i Mazurach*, w: *Z kart ruchu młodzieżowego na Warmii i Mazurach. Materiał wydany z okazji 40-lecia ZMP*, Wojewódzka Komisja Historyczna Zarządu Wojewódzkiego ZSMP, Olsztyn 1988, ss. 84–95. Poza tym działalności PO „SP” poświęcono po kilka zdań w innych arty-

fikowała oczekiwania warszawskiej centrali, ukazując niewydolność systemu i wpływając na improwizowane i pozorowane działania kadry terenowej.

Zgodnie z ustawą z 25 lutego 1948 r. najważniejszym organem Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” była Komenda Główna działająca w Warszawie, której podporządkowano komendy wojewódzkie. Komendom wojewódzkim podlegały komendy powiatowe (miejskie), a tym z kolei komendy gminne. Struktura organizacji pokrywała się więc z podziałem administracyjnym kraju i w latach swego istnienia (1948–1955) zmieniała się wraz z nim⁹. Komendanta Głównego PO „SP” powoływał prezydent (od uchwalenia Konstytucji PRL – Rada Państwa) na zatwierdzony przez Radę Ministrów wniosek ministra obrony narodowej¹⁰. Zastępcę komendanta głównego i komendantów wojewódzkich mianował minister obrony narodowej na wniosek komendanta głównego zatwierdzony przez Naczelną Radę dla spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej (NRd-SMiKF). Zastępców komendantów wojewódzkich, komendantów powiatowych (miejskich) oraz ich zastępców mianował i zwalniał komendant główny PO „SP”¹¹. Ustawa określała sposób wybierania komendantów gminnych – mieli być także mianowani przez komendanta głównego. Dopuszczano możliwość jego rezygnacji w tym zakresie na rzecz komendantów wojewódzkich, z czego komendant główny skorzystał w 1950 r. Komendanci wojewódzcy mianowali komendantów gminnych po wcześniejszym zatwierdzeniu kandydatur przez prezydium Zarządów Powiatowych ZMP i Komitetów Powiatowych PZPR¹².

W przypadku Warszawy i Łodzi postanowiono powołać odrębne komendy, które podlegały bezpośrednio Komendzie Głównej. W Warszawie była to komenda stołeczna, a w Łodzi miejska. Komendom tym podporządkowano komendy dzielnicowe¹³.

Komendom gminnym, miejskim i dzielnicowym podlegały hufce. Rozkazem komendanta głównego z 23 kwietnia 1948 r. PO „SP” przejęła hufce podporządkowane Powiatowym Urzędem Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego. Rozkaz ten przemianowywał je z hufców Przystosowania Wojskowego na hufce „Służby Polsce”¹⁴.

Hufce dzieliły się na plutony (w poszczególnych miejscowościach – „ośrodkach szkoleniowych” gminy), a plutony na drużyny. W hufcach realizowany był program szkolenia wojskowego, politycznego i wychowania fizycznego. W hufcach wiejskich w latach 1949–1951 prowadzono dodatkowo przystosowanie rolnicze. Oprócz szkolenia hufce wykonywały prace produkcyjne, zwane

kułach i materiałach pokonferencyjnych dotyczących dziejów organizacji młodzieżowych na Warmii i Mazurach, zob. m.in.: T. Kochanowski, *Początki ruchu młodzieżowego na Warmii i Mazurach oraz działalność ZMP w świetle materiałów wojewódzkich konferencji Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, w: *Z dziejów organizacji młodzieżowych na Warmii i Mazurach w latach 1945–1970*, Komisja Historyczna Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej, Olsztyn 1976, s. 32; W. Szukiel, *Organizacje młodzieżowe w przeobrażeniach społeczno-gospodarczych województwa 1945–1948*, ibidem, s. 53. W tej samej publikacji ukazał się także referat opracowany wspólnie przez członków Zespołu Komisji Historycznej RW FSZMP w Olsztynie, w którym także kilka zdań poświęcono PO „SP”, zob. *Udział organizacji młodzieżowych Warmii i Mazur w przeobrażeniach społeczno-gospodarczych województwa w latach 1945–1970*, s. 4. Przywołane teksty opublikowano przed 1989 r. Wnioski w nich zawarte bez wątpienia wymagają weryfikacji.

⁹ Od 1954 r. w miejsce komend gminnych tworzone hufce gromadzkie.

¹⁰ Komendantami głównymi PO „SP” byli: płk Edward Braniewski (1948–1951), płk Aleksander Ślaw (1951–1952), płk Jan Zajdel (1952–1956).

¹¹ Zob. art. 20 ustawy z dnia 25 II 1948 r.

¹² AAN, zespół: Komenda Główna Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” (dalej: KG PO „SP”), sygn. 182/17, k. 52, Rozkaz Nr 77/K. Gł. z dn. 21 X 1950 r.

¹³ AAN, KG PO „SP”, 182/111a, k. 10–11, Schematy organizacyjne PO „SP” z lat 1950–1951.

¹⁴ AAN, KG PO „SP”, 182/2, k. 169, Rozkaz nr 6/Og.Org. z dn. 23 IV 1948 r. Zob. także Komunikat w sprawie przemianowania szkolnych hufców P.W., Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty (dalej: DzUMO), 1948, nr 9, poz. 153.

pracami dorywczymi, trzydniówkami lub (w okresie późniejszym) pracami społecznymi¹⁵. Hufce działały na obszarze poszczególnych jednostek terytorialnych (miasta, wsie) bądź instytucji (zakładów pracy i szkół). Istniały więc hufce miejskie, wiejskie, zakładowe (fabryczne) i szkolne. Część hufców szkolnych, działających na terenie szkół ogólnokształcących i zawodowych, była silniej związana z ministerstwem oświaty i Centralnym Urzędem Szkolenia Zawodowego (CUSZ)¹⁶.

Odrębnymi jednostkami organizacyjnymi działającymi w ramach PO „SP” były brygady. Podlegały one komendom wojewódzkim w tych województwach, na terenie których stacjonowały. Były to specyficzne formy organizacji pracy młodzieży, która pracowała w warunkach skoszarowanych na ogół poza własnym województwem. W okresie istnienia PO „SP” utworzono kilka rodzajów brygad. Najważniejszą rolę odgrywały brygady operacyjne, nazwane później inwestycyjnymi (ze względu na pracę na największych budowach kraju w ramach planu 6-letniego oraz na to, że wykonywały pracę produkcyjną dla poszczególnych terenowych oddziałów ministerstw, które nazywano „inwestorami”).

Innym rodzajem brygad były brygady rolne, nazywane inaczej małymi lub brygadami typu „R”. Były organizowane w okresie wiosenno-letnim¹⁷. Ich głównym celem była praca w Państwowych Gospodarstwach Rolnych. Szczególną rolę odgrywały w tych województwach, w których udział PGR-ów w strukturze własności ziemi rolnej był znaczny. Tak było m.in. w województwie olsztyńskim.

Młodzież zorganizowaną w hufcach i brygadach nazywano junakami. Obowiązkowi przynależności do „SP” podlegali chłopcy i dziewczęta w wieku od 16 do 21 lat¹⁸. Każdy junak (junaczka) zobowiązany był do odbycia trzech lat (stopni) szkolenia liniowego w hufcu. Na każdym spoczywał obowiązek przepracowania w brygadach „SP” sześciu miesięcy w okresie, w którym należał do organizacji¹⁹.

Oprócz Komendy Głównej i komend terenowych w skład struktur organizacyjnych PO „SP” wchodziły także ośrodki szkolenia. Komendzie Głównej podporządkowano Centralny Ośrodek Szkolenia, komendom wojewódzkim – wojewódzkie ośrodki szkolenia. W województwie olsztyńskim utworzono go w Szczytnie²⁰. Organizowano w nich kursy, podczas których przygotowywano kadre PO „SP” szczebli wojewódzkiego, powiatowego i gminnego oraz kadre brygadową do pracy z junakami²¹. Ośrodki wyszkoleniowe tworzone także dla junaków. W województwie olsztyńskim powstały one w Kortowie (ośrodek łączności), Mrągowie (ośrodek lotniczy) i Giżycku (ośrodek żeglarski)²².

¹⁵ Zob. art. 47, ust. 1 i 3 ustawy z dnia 25 II 1948 r.

¹⁶ Zob. Komunikat w sprawie organizacji pracy w hufcach szkolnych „SP” w roku szkolnym 1948/49, DzUMO, 1948, nr 12, poz. 239.

¹⁷ Brygady rolne organizowano od 1952 r. Wcześniej skoszarowane jednostki młodzieży pracujące w PNZ i PGR nazywano kompaniami żniwnymi lub wykopkowymi.

¹⁸ Obowiązkowi temu nie podlegali: niezdolni do pracy fizycznej, kobiety zameżne lub ciężarne, pełniący służbę wojskową oraz ci, którzy ją odbyli, jedyni żywicieli rodzin, chłopcy utrzymujący się z prowadzenia gospodarstwa rolnego, których nie mogli zastąpić inni członkowie rodziny, duchowni wyznani uznanych przez państwo. Zwolnieni byli również: funkcjonariusze państwowi, członkowie władz zrzeszeń młodzieży (od lipca 1948 r. ZMP), zob. art. 33 i art. 34 ustawy z dnia 25 II 1948 r.

¹⁹ Zob. art. 47 ustawy z dnia 25 II 1948 r.

²⁰ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), zespół: Komenda Wojewódzka Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” (dalej: KW PO „SP”), 472/69, k. 13–14, Etat nr 94/c Wojewódzkiego Ośrodka Wyszczolenia w Szczytnie.

²¹ AAN, KG PO „SP”, 182/2, k. 20–22, Rozkaz nr 31/Kanc. Og. z dn. 5 VI 1948 r.

²² AAN, KG PO „SP”, 182/3, k. 30, Rozkaz organizacyjny nr 02/Org z dn. 9 II 1949 r.; ibidem, k. 36–37, Rozkaz organizacyjny nr 03/Org z dn. 18 II 1949 r.; APO, KW PO „SP”, 472/905, k. 13, Meldunek Wydziału Wojewódzkiej Dyrekcji Okręgu Poczty i Telegrafów w Olsztynie z dn. 10 IX 1949 r.

W poszczególnych województwach jeszcze przed uchwaleniem ustawy powołującej PO „SP” utworzono Grupy Przygotowawcze Komend Wojewódzkich, które miały się zająć sprawami tworzenia tej organizacji na szczeblu wojewódzkim oraz szczeblach mu podporządkowanych – powiatowym i gminnym. Na czele każdej z grup znaleźli się oddelegowani z wojska oficerowie, którzy już po 15 marca 1948 r. stanęli na czele komend wojewódzkich PO „SP”. Grupy przygotowawcze miały przede wszystkim zorganizować lokale, nadzorować nabór kadry, przejmować sprzęt zarówno wyszkoleniowy, jak i uzbrojenie oraz mienie likwidowanych Wojewódzkich Urzędów Przeposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego (WU PWiWF).

Grupa Przygotowawcza Komendy Wojewódzkiej PO „SP” powstała także w województwie olsztyńskim²³. Jej komendantem został mjr Tytus Żychowski²⁴. Już 24 lutego 1948 r. informowało o tym „Życie Olsztyńskie”²⁵. Przekształcenie Grupy Przygotowawczej Komendy Wojewódzkiej PO „SP” Olsztyn w Komendę Wojewódzką PO „SP” nastąpiło po 15 marca 1948 r., gdy Prezydent RP specjalnym zarządzeniem powołał komendanta głównego²⁶. Komendant główny w myśl ustawy z 25 lutego 1948 r. składał wniosek do ministra obrony narodowej zatwierdzony przez NRdSMiKF dotyczący powołania komendantów wojewódzkich. Mógł to uczynić formalnie dopiero po własnej nominacji, a więc po 15 marca 1948 r. Tydzień później, 22 marca 1948 r. Grupa Przygotowawcza występowała już jako Komenda Wojewódzka²⁷.

W chwili powstawania organizacji, w poszczególnych powiatach województwa olsztyńskiego przeprowadzono szeroką akcję popularyzującą „Służbę Polsce”. Donosiła o tym lokalna prasa: „W sali konferencyjnej starostwa [w Kętrzynie – R.G.] odbyło się pod przewodnictwem wicestarosty ob. Brzezickiego zebranie informacyjne organizacji powszechnej »Służba Polsce«. – – Z inicjatywy komendanta Pow. Urzędu WF i PW por. Kurdziela powołany został [w Lidzbarku Warmińskim] komitet popularyzacji »Służby Polsce«”²⁸. Trzy dni później ta sama gazeta donosiła: „W Ostródzie odbyło się zebranie informacyjne »Służby Polsce« przy licznych udziałach przedstawicieli Wojska Polskiego, partii politycznych i organizacji młodzieżowych, kierowników zakładów pracy i instytucji z terenu miasta”²⁹. Na zebraniu utworzono także komitet popularyzacji „Służby Polsce” w powiecie ostródzkim. Podobne spotkania organizowano również w innych powiatach województwa olsztyńskiego. Podsumowaniem akcji popularyzującej „SP” był wywiad, jakiego udzielił komendant wojewódzki mjr Tytus Żychowski „Życiu Olsztyńskiemu” 27 marca 1948 r., w którym krótko przypomniał główne cele i zadania nowo powstałej organizacji³⁰.

22 marca 1948 r. komendant wojewódzki przesłał do szefa Wydziału Organizacyjnego Komendy Głównej PO „SP” meldunek o stanie prac organizacyjnych związanych z tworzeniem „Służby Polsce” w województwie olsztyńskim. Opisał warunki kwaterunkowe, zaopatrzenie w sprzęt nowo powstających jednostek PO „SP” w terenie, sprawy kadrowe. Pierwszą siedzibą Ko-

²³ AAN, KG PO „SP”, 182/130, k. 89–94, Wnioski Komendanta Głównego do Przewodniczącego Naczelnej Rady dla spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej (bez daty dziennej).

²⁴ Ibidem, k. 90.

²⁵ Zob. Komendant Wojewódzki „Służby Polsce” objął urządowanie, *Życie Olsztyńskie*, 1948, nr 54 z 24 II, s. 3.

²⁶ Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 marca 1948 r. o powołaniu członków Naczelnej Rady dla Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej oraz o mianowaniu Komendanta Głównego „Służby Polsce” i Dyrektora Głównego Urzędu Kultury Fizycznej, *Monitor Polski*, 1948, nr 30, poz. 106.

²⁷ AAN, KG PO „SP”, 182/208, k. 50–54, Pismo Komendanta Wojewódzkiego PO „SP” w Olsztynie mjr. Żychowskiego do Szefa Wydziału Organizacyjnego KG PO „SP” nr 086/Org z dn. 22 III 1948 r.

²⁸ Akcja popularyzacji organizacji „Służba Polsce” zatacza szerokie kręgi, *Życie Olsztyńskie*, 1948, nr 76 z 17 III, s. 4.

²⁹ Społeczeństwo zapoznaje się ze „Służbą Polsce”, *Życie Olsztyńskie*, 1948, nr 79 z 20 III, s. 4.

³⁰ Zob. *Młodzież Warmii i Mazur w organizacji powszechnej „Służba Polsce”*, *Życie Olsztyńskie*, 1948, nr 86 z 27–29 III, s. 3.

mendy Wojewódzkiej był blok koszarowy 15. DP przy al. Warszawskiej. Była to dotychczasowa siedziba WU PWiWF i Komenda Wojewódzka początkowo dzieliła go z tym urzędem. Komendant w meldunku ocenił warunki lokalowe jako dobre. Jedynym mankamentem była jego zdaniem duża odległość od centrum miasta (ok. 2,5 km). Sporym problemem było zaopatrzenie komend powiatowych w sprzęt biurowy i kwaterunkowy³¹. Największą jednak trudnością były sprawy kadrowe. Dotyczyły one przede wszystkim stanowisk cywilnych. Przyczyną trudności był brak ludzi o odpowiednich kwalifikacjach. Dlatego już w marcu personel przygotowany do zatrudnienia wysłano na kursy: 30 kandydatów na stanowiska powiatowych instruktorów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego przebywało na kursie w Złocińcu, 10 kandydatek na stanowiska powiatowych referentek przysposobienia wojskowego kobiet – na kursie w Przemyślu, 9 kandydatek na świetliczanki – w Warszawie. Na kurs wysłano także kandydatów na referentów kulturalno-oświatowych³². Trudności związane z pełną obsadą stanowisk jednostek PO „SP” na terenie województwa przedstawił komendant wojewódzki w załączniku nr I do pisma (tab. 1).

Tabela 1

Wykaz wojskowych i cywilnych pracowników według stanu na dzień 25 marca 1948 r.

Rodzaj instytucji	Stan wg etatu		Stan faktyczny		Braki	
	wojsk.	cyw.	wojsk.	cyw.	wojsk.	cyw.
Komenda Wojewódzka „SP” Olsztyn	16	23	16	11	–	12
Ośrodek Szkoleniowy PW I kat.	6	9	1	1	5	8
Ośrodek Szkoleniowy PW Motorowego	1	7	1	–	–	7
Komenda Miejska „SP” Olsztyn	2	8	2	2	–	6
Komenda Powiatowa „SP” Olsztyn	2	8	2	3	–	5
Komenda Powiatowa „SP” Lidzbark	2	8	1	4	1	4
Komenda Powiatowa „SP” Ostróda	2	8	1	4	1	4
Komenda Powiatowa „SP” Susz (Hawa)	2	8	2	2	–	6
Komenda Powiatowa „SP” Szczytno	2	8	2	3	–	5
Komenda Powiatowa „SP” Nidzica	2	8	1	3	1	5
Komenda Powiatowa „SP” Morąg	2	8	2	1	–	7
Komenda Powiatowa „SP” Pasłęk	2	8	2	3	–	5
Komenda Powiatowa „SP” Braniewo	2	8	2	2	–	6
Komenda Powiatowa „SP” Kętrzyn	2	8	2	2	–	6
Komenda Powiatowa „SP” Bartoszyce	2	8	2	4	–	4
Komenda Powiatowa „SP” Iławka (Górowo)	2	8	1	1	1	7
Komenda Powiatowa „SP” Węgorzewo	2	8	2	2	–	6
Komenda Powiatowa „SP” Giżycko	2	8	1	4	1	4
Komenda Powiatowa „SP” Mrągowo	2	8	2	1	–	7
Komenda Powiatowa „SP” Reszel	2	8	1	3	1	5
Komenda Powiatowa „SP” Pisz	2	8	2	1	–	7
Razem:	59	183	48	57	11	126

Źródło: AAN, KG PO „SP”, 182/208, k. 51, Załącznik nr I do pisma Komendanta Wojewódzkiego PO „SP” w Olsztynie do Szefa Wydziału Organizacyjnego KG PO „SP” nr 086/Org z dn. 22 III 1948 r.

³¹ AAN, KG PO „SP”, 182/208, k. 50, Pismo Komendanta Wojewódzkiego PO „SP” w Olsztynie mjr. Żychowskiego do Szefa Wydziału Organizacyjnego KG PO „SP” nr 086/Org z dn. 22 III 1948 r.

³² Ibidem.

Tabela 1 wskazuje, że stanowiska cywilne były obsadzone zaledwie w 31,1%. Braki odczuwały przede wszystkim komendy powiatowe. Etat³³ przewidywał zatrudnienie w komendzie powiatowej dziesięciu pracowników. Z tego dwa stanowiska miały być zajmowane przez oficerów, a pozostałych osiem przez osoby cywilne³⁴. Ogółem w komendach powiatowych w województwie olsztyńskim miało być zatrudnionych 180 pracowników (36 oficerów i 144 pracowników cywilnych). 25 marca 1948 r., a więc miesiąc od utworzenia organizacji, w komendach powiatowych zdołano zatrudnić 30 oficerów i zaledwie 45 cywilów. Do zapewnienia pełnej obsady komend powiatowych w województwie brakowało więc 105 pracowników (6 oficerów i 99 cywilów)³⁵. W kilku wypadkach na ośmiu cywilnych stanowiskach etatowych zdołały one zatrudnić zaledwie jednego pracownika (Morąg, Hławka, Mrągowo, Pisz). Warto także zwrócić uwagę, że żadnej z komend powiatowych nie udało się obsadzić więcej niż połowy stanowisk cywilnych przewidzianych etatem.

Praca komend terenowych w pierwszych miesiącach istnienia PO „SP” w województwie olsztyńskim była więc niezwykle trudna. Obok pracy organizacyjnej związanej z tworzeniem organizacji, pracownicy komend powiatowych musieli wykonywać obowiązki nałożone na „SP” ustawą z 25 lutego 1948 r. Dlatego m.in. Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w marcu 1948 r. wydało zarządzenie do wszystkich rad powiatowych, aby nawiązały ścisłą współpracę z powiatowymi komendantami PO „SP”³⁶.

Sprawa obsady stanowisk bardzo źle przedstawiała się w dwóch ośrodkach szkoleniowych. Na siedem stanowisk wojskowych przewidzianych etatem obsadzono dwa, a na 16 cywilnych zaledwie jedno! Mniejszym problemem było zatrudnienie kadry wojskowej w Komendzie Wojewódzkiej i komendach powiatowych. W tym wypadku 81,4% stanowisk było obsadzonych, a w samej Komendzie Wojewódzkiej wskaźnik ten wynosił 100%³⁷.

W meldunku z 22 marca 1948 r. mjr Żychowski przedstawił zasób środków transportowych, którymi dysponowała PO „SP” w województwie (tab. 2). Wykazany sprzęt transportowy został przejęty przez PO „SP” z terenowych urzędów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Co do niektórych pojazdów były jeszcze wątpliwości, która z utworzonych instytucji je przejmie³⁸. Nierozstrzygnięta pozostawała sprawa przynależności samochodów osobowego i ciężarowego. Komendant wojewódzki informował, że mogą one być przydzielone Wojewódzkiemu Urzędowi Kultury Fizycznej. W stosunku do stanu, jaki przewidywał etat, brakowało 1 samochodu osobowego, 2 ciężarowych i 19 motocykli z przyczepką. Natomiast PO „SP” posiadała większą liczbę rowerów (5 nadetatowych) i wozów parokonnnych (1 nadetatowy) oraz koni (2 nadetatowe) w stosunku do stanu przewidzianego etatem³⁹.

³³ Podobnie jak w wojsku etat był dokumentem określającym strukturę organizacyjną jednostki PO „SP” i jej ogniw z wyszczególnieniem liczby i rodzaju stanowisk.

³⁴ AAN, KG PO „SP”, 182/208, k. 51, Załącznik nr I do pisma Komendanta Wojewódzkiego PO „SP” w Olsztynie do Szefa Wydziału Organizacyjnego KG PO „SP” nr 086/Org z dn. 22 III 1948 r.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Zob. „Służba Polsce” na Warmii i Mazurach, Życie Olsztyńskie, 1948, nr 81 z 21 III, s. 4.

³⁷ AAN, KG PO „SP”, 182/208, k. 51, Załącznik nr I – Ilościowy wykaz stanu osobowego wojskowych i cywilnych pracowników oraz kursantów cywilnych wg stanu na dzień 25 III 1948 r.

³⁸ Mienie po WU PWiWF miała przejąć Komenda Wojewódzka PO „SP” lub Wojewódzki Urząd Kultury Fizycznej, który podporządkowano Głównemu Urzędowi Kultury Fizycznej (GUKF). GUKF powołano tą samą ustawą co PO „SP”, zob. art. 26–30 ustawy z dnia 25 II 1948 r.

³⁹ AAN, KG PO „SP”, 182/208, k. 52, Załącznik nr II – Wykaz stanu środków transportowych na dzień 25 III 1948 r.

Tabela 2

Wykaz stanu środków transportowych na dzień 25 marca 1948 r.

Rodzaj środków transportu	Stan wg etatu				Stan faktyczny				Braki			
	Kom. Woj.	Ośrodki		Kom. pow.	Kom. Woj.	Ośrodki		Kom. pow.	Kom. Woj.	Ośrodki		Kom. pow.
		PW	PW motor			PW	PW motor			PW	PW motor	
Samochody osobowe	1	–	1	–	1	–	–	–	–	–	1	–
Samochody ciężarowe	1	1	2	–	1	–	1	–	–	1	1	–
Motocykle z przyczepką	1	–	–	18	–	–	–	–	1	–	–	18
Rowery	3	–	–	–	2	–	–	6	1	–	–	–
Wozy parokonne	–	1	–	–	2	–	–	–	–	1	–	–
Konie	–	2	–	–	4	–	–	–	–	2	–	–

Źródło: AAN, 182/208, k. 52, Załącznik nr II do pisma Komendanta Wojewódzkiego PO „SP” w Olsztynie do Szefa Wydziału Organizacyjnego KG PO „SP” nr 086/Org z dn. 22 III 1948 r.

Żychowski przedstawił także stan uzbrojenia jednostek PO „SP” w województwie olsztyńskim (tab. 3). Wynika z niego, że uzbrojenie było kolejnym problemem, który wystąpił podczas formowania tej organizacji. Niepokoiło to przede wszystkim kadrę wojewódzką i powiatową z tego względu, że „Służba Polsce” miała m.in. zajmować się prowadzeniem przysposobienia wojskowego. Broń w związku z tym była nieodzowna, aby organizacja prowadziła działalność zgodnie z ustawą z dn. 25 lutego 1948 r.

Tabela 3

Wykaz stanu uzbrojenia na dzień 25 marca 1948 r.

Rodzaj uzbrojenia	Stan wg etatu				Stan faktyczny				Braki			
	Kom. Woj.	Ośrodki		Kom. pow.	Kom. Woj.	Ośrodki		Kom. pow.	Kom. Woj.	Ośrodki		Kom. pow.
		PW	PW motor			PW	PW motor			PW	PW motor	
Pistolet – rewolwer	16	6	1	36	15	–	–	–	1	6	1	36
Karabiny – karabinki	–	10	–	180	1/1 ^a	–	–	9/5 ^a	–	10	–	170
Karabinki sportowe	–	10	–	180	–	–	–	2	–	10	–	178

a liczba PPSz

Źródło: AAN, 182/208, k. 53, Załącznik nr III do pisma Komendanta Wojewódzkiego PO „SP” w Olsztynie do Szefa Wydziału Organizacyjnego KG PO „SP” nr 086/Org z dn. 22 III 1948 r.

Największe braki w uzbrojeniu dotyczyły ośrodków szkoleniowych. Nie posiadały one w ogóle broni. Powstał w ten sposób poważny problem, dotyczący prowadzenia przez nie wyszkolenia wojskowego. Ogromne kłopoty z uzbrojeniem miały również komendy powiatowe. Zarówno zaopatrzenie ich w broń krótką, jak i karabiny było niedostateczne. W komendach tych brakowa-

ło 36 pistoletów (na 36 przewidzianych etatem), 171 karabinów (na 180 przewidzianych etatem) i 178 karabinków sportowych (na 180 przewidzianych etatem). W uwagach do tego wykazu komendant wojewódzki zaznaczył ponadto, że pistolety zostały wydane kadrze oficerskiej PO „SP” przez poszczególne pułki stacjonujące w województwie olsztyńskim. W związku z tym, zdaniem Żychowskiego, mogły być one w każdej chwili odebrane. Postulował zatem, aby Komenda Główna przydzieliła broń oficerom według stanu etatowego, a obecnie posiadaną oficerowie zwróciliby poszczególnym pułkom. Również karabiny i pistolety maszynowe (PPSz) wypożyczone były z pułków. Dlatego komendant wojewódzki zabiegał, aby przydzielono je na stałe⁴⁰.

Do meldunku dołączono także dyslokację jednostek PO „SP” na terenie województwa olsztyńskiego (tab. 4). Zgodnie z podziałem administracyjnym Komendzie Wojewódzkiej podlegało w 1948 r. osiemnaście komend powiatowych (w tym jedna miejska utworzona w powiecie miejskim – Olsztyn)⁴¹. Warto zwrócić uwagę, że w początkowym okresie działalności organizacji trzy komendy stacjonowały w tym samym budynku: Komenda Wojewódzka w Olsztynie, Komenda Miejska w Olsztynie i Komenda Powiatowa w Olsztynie. Wszystkie mieściły się w bloku koszarowym 15. DP przy al. Warszawskiej. Później, w miarę rozwoju organizacji, każdą z nich ulokowano w innym miejscu. Komendę Wojewódzką przeniesiono najpierw do koszar przy ul. Artyleryjskiej 6, a następnie na ul. Kołobrzeską. Komenda Miejska miała swoją siedzibę na ul. Stalingradzkiej 60. Natomiast Komenda Powiatowa Olsztyn została przeniesiona do Barczewa na ul. Lipową. Później zaś powróciła do Olsztyna i umieszczono ją przy ul. Kołobrzeskiej w budynku mieszczącym Komendę Wojewódzką⁴².

Tabela 4

Adresy etatowych jednostek „SP” Komendy Wojewódzkiej w Olsztynie

L.p.	Nazwa jednostki	Adres	Telefon
1.	Komenda Wojewódzka Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”	Olsztyn, ul. Warszawska 85	25-04
2.	Komenda Miejska „SP” Olsztyn	ul. Warszawska 85	27-65
3.	Komenda Powiatowa „SP” Olsztyn	ul. Warszawska 85	
4.	Komenda Powiatowa „SP” Lidzbarsk	ul. Kresowa 1	44
5.	Komenda Powiatowa „SP” Ostróda	ul. Armii Ludowej	102
6.	Komenda Powiatowa „SP” Susz (Hawa)	ul. Kościuszki	67
7.	Komenda Powiatowa „SP” Szczytno	ul. M. Curie-Skłodowskiej 3	50
8.	Komenda Powiatowa „SP” Nidzica	ul. 1 Maja 16	43
9.	Komenda Powiatowa „SP” Morąg	ul. Stalina 11p	66

⁴⁰ Ibidem, k. 53, Załącznik nr III – Wykaz stanu uzbrojenia na dzień 25 III 1948 r.

⁴¹ Od połowy 1950 r., po włączeniu do województwa olsztyńskiego powiatów działdowskiego i nowomiejskiego, liczba komend powiatowych wzrosła do 20.

⁴² APO, KW PO „SP”, 472/198, k. 37-38, Wykaz dyslokacji jednostek „SP” na terenie województwa olsztyńskiego z dn. 13 I 1951 r.; AAN, 182/111, k. nlb, Wykaz dyslokacji komend i jednostek terenowych PO „SP” z dn. 1 XII 1954 r.

10	Komenda Powiatowa „SP” Pasłęk	ul. Kościuszki 21	45
11.	Komenda Powiatowa „SP” Braniewo	ul. Żymierskiego 45	39
12.	Komenda Powiatowa „SP” Kętrzyn	ul. Plac Wolności	9
13.	Komenda Powiatowa „SP” Bartoszyce	ul. Jagiellończyka	36
14.	Komenda Powiatowa „SP” Iławka (Górowo)	ul. Bagno 120	28
15.	Komenda Powiatowa „SP” Węgorzewo	ul. Łuczaińska 20	34
16.	Komenda Powiatowa „SP” Giżycko	ul. Moniuszki	88
17.	Komenda Powiatowa „SP” Mrągowo	ul. Wojska Polskiego	19
18.	Komenda Powiatowa „SP” Reszel	Biskupiec, ul. Stalina 10	25
19.	Komenda Powiatowa „SP” Pisz	ul. Dworcowa 3	26

Źródło: AAN, KG PO „SP”, 182/208, k. 54, Załącznik nr IV do pisma Komendanta Wojewódzkiego PO „SP” w Olsztynie do Szefa Wydziału Organizacyjnego KG PO „SP” nr 086/Org. z dn. 22 III 1948 r.

Zorganizowanie komend gminnych było procesem trudniejszym i dłuższym. Głównym problemem w ich tworzeniu były, podobnie jak w przypadku komend powiatowych, sprawy kadrowe. Brak pracowników, którzy spełniali odpowiednie kryteria polityczne i moralne, sprawiał, że proces ich formowania trwał wiele miesięcy. Komendy te, podporządkowane powiatowym, tworzone w województwie w ciągu całego 1948 r. Do stycznia 1949 r. w województwie olsztyńskim utworzono 169 komend gminnych (29 komend gminnych w gminach miejskich, 140 w wiejskich)⁴³.

Kolejnym problemem, który napotkała kadra PO „SP” w 1948 r., była konieczność założenia ewidencji młodzieży, na której spoczywał obowiązek przynależności do „SP” wynikający z ustawy z 25 lutego 1948 r. Ustawa ta dość ogólnie określała sposób ewidencjonowania junaków i junaczek oraz zasady ich kwalifikowania do prac w brygadach „SP”⁴⁴. Zakładaniem i prowadzeniem ewidencji zajmowały się komendy powiatowe i miejskie PO „SP”. W 1948 r., gdy organizacja była formowana, ewidencja młodzieży była zakładana na podstawie spisów sporządzanych przez zarządy gmin miejskich i wiejskich danego powiatu przesyłanych do komend powiatowych (miejskich). W 1948 r. miały być one przesłane w ciągu trzech miesięcy od ukazania się ustawy z dn. 25 lutego 1948 r., czyli do 12 czerwca 1948 r. W kolejnych latach spisy młodzieży przesyłano do komend powiatowych i miejskich do 1 lutego⁴⁵. Zarządy były ponadto zobowiązane do zawiadamiania powyższych komend o zmianach w stosunku do osób objętych spisami. Wynikały one przede wszystkim z ruchów ludnościowych. W tym okresie, krótko po zakończeniu wojny, województwo olsztyńskie było obszarem, który jedni opuszczali (ludność niemiecka, niektórzy osadnicy z lat 1945–1946), a inni zasiedlali (ludność ukraińska w ramach akcji „Wisła”, tzw. repatrianci zza Bugu, osadnicy z centralnej Polski). Często jednak zarządy gmin (później prezydium gminnych rad

⁴³ AAN, KG PO „SP”, 182/3, k. 6, Ilościowy wykaz komend gminnych „SP” z podziałem na województwa (styczeń 1949).

⁴⁴ Zob. art. 36–46 ustawy z dnia 25 II 1948 r.

⁴⁵ Zob. art. 37–38 ustawy z dnia 25 II 1948 r. Po uchwaleniu przez sejm 20 III 1950 r. ustawy o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, już nie zarządy gminne i miejskie, lecz gminne i miejskie rady narodowe sporządzały spisy młodzieży, które przesyłano do komend powiatowych i miejskich, zob. ustawa z dnia 20 III 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, DzURP, 1950, nr 14, poz. 130.

narodowych) nie przekazywały zaktualizowanych spisów komendom powiatowym, które tym właśnie tłumaczyły brak postępu w „umasowieniu” PO „SP”⁴⁶. Obowiązek wykonania zadań postawionych przez Komendę Główną PO „SP” sprawił, że wiosną 1948 r. na podstawie niekompletnych zestawień dość pospiesznie przeprowadzono rejestrację i kwalifikację junaków (przede wszystkim pod względem zdrowotnym) w celu skierowania ich do brygad „Służby Polsce”, których praca ruszała już w miesiącach letnich. W ten sposób do brygad „SP” trafiło wielu junaków, którzy ze względu na zły stan zdrowia nie nadawali się do ciężkiej pracy fizycznej.

Pierwsze dane liczbowe ujmujące cały obszar województwa pochodzą z grudnia 1948 r. (tab. 5). Ogółem liczba junacek i junaków wynosiła wówczas 26 504⁴⁷. Na szczególną uwagę zasługuje różnica między liczebnością dziewcząt i chłopców. Tych ostatnich w organizacji na terenie województwa było w tym czasie niemal trzykrotnie więcej (72,8% chłopców i 27,2% dziewcząt)⁴⁸. Przez cały okres działalności „Służby Polsce” junaków było w organizacji więcej niż junacek, choć później różnica ta nie była tak duża, jak w końcu 1948 r. Chłopcy chętniej też angażowali się w pracę organizacji i stanowili jej aktywni. Wynikało to przede wszystkim z zadań stawianych młodym ludziom przez tę organizację. Szkolenie zawodowe i wojskowe, praca w brygadach, nie zachęcały dziewcząt do angażowania się w tak sprofilowaną, paramilitarną „Służbę Polsce”⁴⁹. Dlatego wytyczne Komendy Głównej do komend terenowych często dotyczyły wzmocnienia pracy agitacyjnej wśród dziewcząt, szczególnie na wsi. To przede wszystkim one niechętnie angażowały się w pracę PO „SP”. Ze względu na rolniczy charakter województwa olsztyńskiego problem ten zaznaczył się tu wyraźnie⁵⁰.

Tabela 5

Stan hufców i junaków w województwie olsztyńskim w grudniu 1948 r.

Rodzaj hufca	Hufce męskie		Hufce żeńskie		Ogółem		
	liczba hufców	liczba junaków	liczba hufców	liczba junacek	liczba hufców	liczba junaków/czek	junaków i junacek
Szkolne	58	2475	45	2205	103	4680	17,7%
Fabryczne	4	174	–	–	4	174	0,7%
Miejskie	12	731	5	306	17	1037	3,9%
Wiejskie	148	15 924	60	4689	208	20 613	77,8%
Razem:	222	19 304	110	7200	332	26 504	100,0%

Źródło: AAN, KG PO „SP”, 182/668, k. 3, Stan hufców i junaków za miesiąc grudzień 1948 r.

⁴⁶ APO, KW PO „SP”, 472/66, k. nlb, Miesięczny meldunek sytuacyjny Komendy Powiatowej PO „SP” w Bartoszycach z dn. 5 VI 1951 r. za miesiąc maj.

⁴⁷ AAN, KG PO „SP”, 182/668, k. 3, Stan hufców i junaków za miesiąc grudzień 1948 r.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ AAN, KG PO „SP”, 182/4, k. 238–240, Rozkaz nr 027 K. Gł. z dn. 20 VIII 1949 r.

⁵⁰ APO, KW PO „SP”, 472/71, k. 213–213, Wytyczne pracy KW PO „SP” Olsztyn dla komend powiatowych za miesiąc grudzień z dn. 5 XII 1949 r.; APO, KW PO „SP”, 472/74, k. 7, Pismo Komendy Głównej PO „SP” z dn. 8 I 1952 r.; AAN, KG PO „SP”, 182/4, k. 238–240, Rozkaz nr 027 K. Gł. z dn. 20 VIII 1949 r.; APO, KW PO „SP”, 472/765, k. 10–12, Sprawozdanie pionspekcyjne w Kom. Pow. PO „SP” Nowe Miasto w dniu 14 i 15 VI 1951 r. (z dn. 15 VI 1951 r.); ibidem, k. 34–36, Sprawozdanie z pracy Hufca Fabrycznego przy Państwowej Fabryce Sklejek w Piszku za okres od 1 I 1950 do 28 II 1951 r.

Stosunkowo nieduża liczba członków (26 504) „Służby Polsce” w końcu 1948 r. wynikała przede wszystkim z tego, że organizacja dopiero powstawała. Tworzono jeszcze jej strukturę i poszczególne komórki w terenie. Na dodatek w roku tym przystąpiono do formowania brygad operacyjnych, które stały się priorytetem. Kadra terenowa nie mogła więc skupić się na umasowieniu organizacji. W końcu 1948 r. organizacja PO „SP” w województwie olsztyńskim objęła zaledwie 50% zasobów (dziewięć 40%)⁵¹. W następnych miesiącach głównym zadaniem stawianym komendom powiatowym „Służby Polsce” przez Komendę Wojewódzką w Olsztynie stało się objęcie przez organizację 80% ogółu młodych ludzi, na których ciążył obowiązek przynależności do „SP”⁵². Znaczny jej wzrost nastąpił dopiero w 1950 r. We wrześniu tego roku liczba junaków i junaczek w województwie przekroczyła 40 tys., a w końcu roku wyniosła 41 778⁵³.

* * *

Z zestawień przedstawionych powyżej wynika, jak wielkie problemy stanęły przed nowo powstałą organizacją w województwie olsztyńskim w 1948 r. Jej kadra w pierwszych miesiącach istnienia PO „SP” borykała się z ogromnymi trudnościami lokalowymi, kadrowymi i sprzętowymi. Sporym utrudnieniem był także chaos ewidencyjny wywołany nieaktualnymi spisami młodzieży, jakie otrzymywały komendy „SP” od zarządów gmin w 1948 r. Komendanci powiatowi w czasie formowania organizacji nie mieli więc dokładnego rozeznania, jaka liczba młodzieży powinna być do niej wcielona. Jednocześnie konieczność wykonywania rozkazów i stosowania się do instrukcji Komendy Głównej PO „SP” (m.in. dotyczących obowiązku skierowania odpowiedniej liczby młodzieży do brygad) wpłynęły na błędy popełnione przez olsztyńską kadrę podczas werbunku junaków do jednostek „SP” w 1948 r.

Poza tym jeszcze w tym samym roku organizacja nie bez problemów podjęła inne poważne zadania w pracy z młodymi ludźmi. Od lipca przystąpiono do wykonywania prac społecznych – tzw. trzydniówek. Od września zaś w poszczególnych hufcach rozpoczęto realizację zajęć z zakresu wyszkolenia liniowego. Wykazane trudności organizacyjne sprawiły, że PO „SP” w województwie olsztyńskim w początkowym okresie swego istnienia nie była w stanie skutecznie realizować zadań stawianych przez warszawską Komendę Główną, a kadra i junacy musieli często uciekać się do działań pozorowanych.

Radosław Gross, *Formierung der Allgemeinen Organisation „Służba Polsce” („Dienst für Polen”) im Gebiet der Woiwodschaft Olsztyn (Allenstein) im Jahr 1948*

Zusammenfassung

Der Artikel beschreibt die Tätigkeiten im Zusammenhang mit der Formierung der neu entstandenen Organisation im Gebiet der Woiwodschaft Olsztyn (Allenstein), die die Politik der Regierungsbehörden gegenüber der polnischen Jugend in der Zeit des Stalinismus realisierte. Es wurde der Versuch unternommen, zu analysieren, auf welche Weise die Absichten und Direktiven der damaligen Regierungsbehörden nicht den organisatorischen Möglichkeiten während des unmittelbaren

⁵¹ AAN, KG PO „SP”, 182/668, k. 30, Sprawozdanie KW Olsztyn z pracy pol.-wych. za I kwartał 1949 r.

⁵² APO, KW PO „SP”, 472/71, k. 184–187, Wytoczne KW PO „SP” Olsztyn za okres 1 XI 1949 – 30 IV 1950 z dn. 9 XI 1949 r.; ibidem, k. 212–213, Wytoczne pracy KW PO „SP” Olsztyn dla komend powiatowych za miesiąc grudzień z dn. 5 XII 1949 r.; APO, KW PO „SP”, 472/62, k. nłb, Wytoczne KW PO „SP” Olsztyn dla komend powiatowych na miesiąc maj 1950 r. z dn. 3 V 1950 r.

⁵³ APO, KW PO „SP”, 472/198, k. 3, Stan hufców oraz junaków i junaczek w woj. olsztyńskim w IV kwartale 1950 r.; ibidem, k. 70, Stan hufców oraz junaków i junaczek w woj. olsztyńskim w I kwartale 1951 r.

Formierungsprozesses der Organisation „Służba Polsce” („Dienst für Polen”) in den ersten Monaten ihrer Tätigkeit, d.h. im Jahr 1948, entsprachen. Dargestellt wurden die Schwierigkeiten, auf die man im Gebiet der Woiwodschaft Olsztyn (Allenstein) stieß. Wie die lokale Realität schon zu Beginn des Bestehens der Organisation die Erwartungen der Warschauer „Zentrale“ verifizierten, indem sie die Unzulänglichkeit des Systems offenbarte und gleichzeitig vorgetäuschte Aktivitäten des sog. „Lokalkaders“ beeinflusste, was für die weitere Tätigkeit der Allgemeinen Organisation „Służba Polsce” nichts Gutes ahnen ließ.

Übersetzt von Krystyna Schultheiss

Rasosław Gross, *Formation of the Universal Organisation “Service for Poland” in the Olsztyn Voivodeship in 1948*

Summary

The paper gives an account of activities connected with the formation of the Universal Organisation „Service for Poland” in the Olsztyn Voivodeship. The goal of this organisation was to enforce the Stalinist policy of Polish authorities on the youth.

The agenda and the guidelines of the authorities were analysed. This analysis shows that it was nearly impossible to implement the idea of “Service for Poland” in Olsztyn Voivodeship, because of lack of staff, their inability and constant simulated activities. The reality has harshly verified the assumptions made in Warsaw, and in its very beginnings the “Service for Poland” has proven to be a failure.

Translated by Mateusz J. Fafiński